

Veľká Noc - najvýznamnejší sviatok kresťanského cirkevného roka

Veľká noc je najstarším a najvýznamnejším sviatkom kresťanského cirkevného roka, počas ktorého si kresťania pripomínajú umučenie, smrť a vzkriesenie Ježiša Krista. Prinášame historické súvislosti a pozadie tohto sviatku. Veľká noc nadväzuje na židovské veľkonočné sviatky – paschu, ktoré sa slávia od 14. do 21. dňa v mesiaci nisan (náš marec až apríl) na pamiatku oslobodenia Izraelského národa z egyptského otroctva.

Pôvod názvu a dátumu sviatkov Veľkej noci

Vysvetlenie pôvodu názvu „veľká“ treba hľadať v časoch židovského otroctva v starovekom Egypte. Faraón nebol ochotný prepustiť svojich izraelských otrokov, a preto Boh trestal krajinu desiatimi ranami. Až po poslednej z nich, keď zomreli všetky prvorozené egyptské deti, faraón prepustil zotročený ľud. Židov, ktorí pomazali veraje svojich dverí krvou baránka, sa táto pohroma netýkala a anjel smrti ich obišiel. Baránok je preto symbolom Ježiša Krista, ktorého krv nás všetkých zachránila od večného zatratenia. Ako sa ďalej uvádza v Biblii, po vyslobodení z Egypta previedol Boh ľud na čele s Mojžišom cez Červené more, ktoré rozdelil a vysušil. Tu niektorí hľadajú pôvod tradičného židovského názvu pre Veľkú noc: pásach - prechod. Iné slovo pásach vysvetľujú ako obdenie, vyhnutie sa, a vzťahujú ho na anjela smrti, ktorý obchádzal domy potreté krvou. Obdenie aj prechod predstavujú veľké Božie skutky, ktoré urobil počas jednej noci pre svoj ľud, a preto každoročnú spomienku na tento deň Izraeliti nazvali Veľkou nocou.

Symbolika prechodu z otroctva do slobody sa preniesla aj do kresťanstva ako prechod z hriechu do života v Božej milosti, ktorý zabezpečil Ježiš Kristus svojou smrťou a zmŕtvychvstaním. Udalosti spojené s jeho ukrižovaním a vzkriesením sa odohrali práve počas pásachu, a preto sa židovská a kresťanská Veľká noc kryje aj časovo. Nie však úplne, v prvokresťanských spoločenstvách existovali nezhody o dátume slávenia. Niektoré prvokresťanské spoločenstvá tento sviatok slávil spolu so Židmi 14. deň mesiaca nisan, iné na prvú nedeľu po 14. nisan. Zo spisov cirkevného otca sv. Ambróza sa dozvedáme, že Cirkev sa na tom nedokázala dohodnúť. Spor sa snažil riešiť už v polovici 2. storočia pápež Anicét a neskôr pápež Viktor II., ale ukončil ho až prvý Nicejský snem v roku 325, ktorý nariadil, že Veľká noc sa má sláviť v nedeľu po prvom jarnom splne mesiaca, čo môže pripadnúť na jednu z nedeľ od 22. marca do 25. apríla. Podľa týchto pravidiel sa určuje termín Veľkej noci dodnes. Termín sviatkov Veľkej noci je teda pohyblivý a je závislý od lunárneho cyklu.

Medzitým v roku 525 požiadal pápež Ján I. mnícha Dionýza Exigua o radu v tejto záležitosti. Ten vytvoril tabuľku slávenia Veľkej noci pre nasledujúce desaťročia. Jej prijatím bol „veľkonočný spor“ ukončený. Až do reformy kalendára pápežom Gregorom v roku 1582 existoval jeden termín Veľkej noci pre celú Cirkev. Keďže východná cirkev reformu kalendára neprijala, slávi Veľkú noc odvtedy spoločne s katolíkmi a evanjelikami len občas. V modernej dobe už boli viaceré pokusy stanoviť Veľkonočnú nedeľu na jednu konkrétnu nedeľu. V roku 1897 sa v tejto veci obrátili na pápeža astronómovia, v roku 1931 aj Spoločenstvo národov. Druhý vatikánsky koncil sa tiež zaoberal touto záležitosťou. Vo vyhlásení z roku 1963 sa ohlasuje ochota stanoviť Veľkú noc na určitú nedeľu v gregoriánskom kalendári - ak s tým budú súhlasiť všetci, aj oddelené východné cirkvi. Pápež Pavol VI. sa potom chopil iniciatívy a navrhol od roku 1977 - keď sa všetky termíny Veľkej noci časovo zhodovali - stanoviť Veľkú noc na druhú nedeľu v mesiaci apríl. Takmer všetky biskupské konferencie s tým súhlasili, za predpokladu súhlasu východných cirkví. Ekumenický patriarchát v Carihrade však signalizoval „závažný pastoračný problém“, ktorý treba dlhšiu dobu skúmať. Definitívne „nie“ prišlo v roku 1982 od kláštorného spoločenstva na vrchu Athos. Naposledy sa táto otázka vynorila pri veľkom miléniovom stretnutí všetkých hláv pravoslávnych cirkví v decembri 2000 v Carihrade.

Vo Veľkom týždni Rímskokatolícka cirkev slávi tajomstvá spásy, ktoré uskutočnil Kristus v posledných dňoch svojho života. Veľký týždeň sa začína Kvetnou nedeľou, čiže Nedeľou utrpenia Pána, v ktorej sa spája predzvesť kráľovského triumfu Ježiša Krista so zvesťou o jeho umučení. Večernou omšou na pamiatku Pánovej večere sa začína Veľkonočné trojdnie, ktoré pokračuje cez Veľký piatok utrpenia a smrti Pána a cez Bielu sobotu, vrcholí Veľkonočnou vigíliou a uzatvára sa večerami Nedele Pánovho zmŕtvychvstania.

Obrady Veľkého týždňa, ktorých začiatky siahajú 4. storočia, prešli v nasledujúcich storočiach mnohými zmenami. Naposledy boli zjednodušené a liturgicky prispôbené súčasným požiadavkám v r. 1951 a 1969.

Kvetná nedeľa (v tomto roku 29.marca)

Posledná pôstna nedeľa, známa pod menom Kvetná nedeľa alebo Nedeľa utrpenia Pána, je prvým dňom Veľkého týždňa. Kvetná nedeľa nám pripomína rozhodnutie židovskej rady o Ježišovej smrti a kresťania si počas nej pripomínajú triumfálny vstup Ježiša Krista do Jeruzalema. V tento deň sa svätia palmové alebo olivové ratoľestí, u nás najčastejšie bahniatka, tie sa potom spália na popolec, ktorý bude použitý pri obradoch Popolcovej stredy budúceho roku. Bahniatka si na posvätenie prinášajú aj ľudia, tie si potom nosia domov ako posvätenú vec a zakladajú ich za obrazy, zapichujú do trávov, dávajú do vázy a kedysi ich dávali aj do poľa či do maštale. Svätenie zelených ratoľestí zaviedla cirkev ešte v 7. storočí.

Obrady Kvetnej nedele sa skladajú z dvoch častí: zo spomienky na Pánov vstup do Jeruzalema a zo svätej omše zasvätenej pamiatke Kristovho utrpenia, v ktorej sa prednášajú pašie - časť evanjelia, v ktorom sa opisuje Pánovo umučenie. Pašie (lat. passio – utrpenie) – opis utrpenia a smrti Ježiša Krista od Poslednej večere až po jeho smrť na kríži, ako ho podávajú evanjelisti.

Kvetnou nedeľou sa začína Veľký týždeň. Jeho hlavnou myšlienkou je Pánovo umučenie, ktoré sa slávalo tri dni už od 4. storočia, z toho je názov Veľkonočné trojdnie. Ono je vlastne vyvrcholením Veľkého týždňa. Začína sa omšou Večere Pána na Zelený štvrtok a končí sa večerami Veľkonočnej nedele. Veľký týždeň – je slovenské pomenovanie obdobia známeho v liturgii ako Hebdomada sancta (Svätý týždeň).

Zelený štvrtok (v tomto roku 2. apríla)

Podstatou Zeleného štvrtku je spomienka na ustanovenie Oltárnej sviatosti a služobného kňazstva. Na Zelený štvrtok predpoludním biskupi na pamiatku ustanovenia služobného kňazstva slúžia sväté omše so všetkými kňazmi svojich diecéz. Táto svätá omša sa nazýva Missa chrismatis. Pri týchto omšiach posväcujú aj tri druhy oleja: krizmu, olej katechumenov a olej chorých. Olej je znamením sily. V liturgii sa olej používa pri krste, birmovaní, sviatosti pomazania chorých a pri vysvätení kňazov.

Olej katechumenov: pomazanie katechumenov olejom má byť znamením posily v boji so zlým duchom.

Olej chorých: pri udeľovaní sviatosti pomazania chorých sa používa olej chorých (Oleum infirmorum). Olej má tiež liečivé účinky - tlmí bolesť. Sviatosť pomazania chorých posilňuje chorých na duši i na tele, mierni ich bolesť a úzkosť.

Krizma: je to olej, do ktorého sú primiešané voňavé prísady. U Izraelitov a iných vtedajších národov uvádzali kráľov do úradov tak, že ich pomazali olejom. Aj slovo „Kristus“ pochádza z gréčtiny (Christos) a znamená „Pomazaný“. (Po hebrejsky znie toto slovo „Mesiáš“.)

Pomazanie krizmou pri krste alebo birmovaní znamená prevzatie úlohy žiť podľa Ježiša, ktorý je naším Kráľom.

Vo štvrtok večer slávil Ježiš Poslednú večeru so svojimi učeníkmi. V tento večer ustanovil dve sviatosti: posvätnú vysviacku a Eucharistiu, resp. premenil chlieb a víno na svoje telo a krv. Súčasne takto odovzdal apoštolom kňazskú moc so slovami: „Toto robte na moju pamiatku“.

V Zelený štvrtok sa večerná svätá omša slávi na pamiatku ustanovenia Sviatosti Oltárnej. Táto svätá omša je tiež známa obradom umývania nôh dvanástim mužom, ktorý pochádza z čias svätého Gregora Veľkého, ktorý denne hostil 12 žobrákov. Týmto dňom, ktorý dostal svoje pomenovanie pravdepodobne podľa zelene v Getsemanskej záhrade, kde sa Ježiš Kristus modlil pred svojim zatknutím vojakmi, začína Veľkonočné trojdnie. Vo štvrtok prestávajú zvonit' zvony, ako znak spolučasti s utrpením Krista. Ich zvuk sa ozve až na slávnostnú Glóriu na vigíliu vzkriesenia na Bielu sobotu a namiesto nich sa používajú rapkáče. Po skončení svätej omše si pripomínáme Pána Ježiša, ako v Getsemanskej záhrade bdie v modlitbe. Apoštol od únavy zaspal a Ježiš zostáva celkom sám, opustený. Túto udalosť symbolizuje nielen otvorený prázdny svätostánok, zhasnuté večné svetlo pred ním, ale aj obnažovanie oltárov a odnášanie všetkých predmetov z nich. Obnažená oltáre symbolizujú opustenosť Krista v Getsemanskej záhrade.

Veľký piatok (v tomto roku 3. apríla)

Veľký piatok - deň utrpenia, ukrižovania a smrti Ježiša Krista. V rímskokatolíckych chrámoch sa v tento deň neslúži svätá omša, oltáre sú bez chrámového rúcha. Všetci veriaci sa postia od mäsitých pokrmov a najesť sa možno za deň len raz do sýtosti. Je to deň osobitne zasvätený spomienke Ježišovho utrpenia a smrti na kríži. Je to deň pôstu, pokánia a jediný deň roka, kedy sa nesláví eucharistická obeta. Namiesto nej sa koná liturgia umučenia Pána, ktorá pozostáva z bohoslužby slova, slávnostnej modlitby veriacich, z poklony Svätému krížu a sv. prijímania. Ježišovu smrť nám pripomína aj liturgická farba - farba krvi. V tento deň sa čítajú alebo spievajú pašie.

Biela sobota (v tomto roku 4. apríla)

Obrady Bielej soboty sa konajú po západe slnka v rámci tzv. Veľkonočnej vigílie (bdenia). Podľa pradávej tradície je táto noc očakávaním Pána, noc bdenia, zasvätená Pánovi (Ex 12, 42). Biela sobota - oslava Kristovho zmŕtvychvstania začína Veľkonočnou vigíliou. To znamená na Bielu sobotu večer, pôvodne v noci, keď sa začínala aj židovská Pascha (sviatky Židov konané na pamiatku poslednej večere v egyptskom zajatí, keď anjel smrti prešiel okolo príbytkov Izraelitov a neuškodil im, lebo mali veraje dverí pomazané krvou obeťného baránka (Ex 12,1-51), teda sviatky, pred ktorými bol Pán Ježiš ukrižovaný. Počas Veľkonočnej vigílie Cirkve bdie a očakáva Kristovo zmŕtvychvstanie, Katolícka cirkev slávi vigíliu už ako radostnú slávnosť vzkriesenia, znovu sa rozozvučia zvony, ktoré od štvrtka večera mlčali.

Veľkonočná vigília – noc pred Veľkonočnou nedeľou, bola liturgicky veľmi bohatá bohoslužba, ktorá sa začínala v sobotu večer, trvala celú noc a končila sa v nedeľu ráno krstom katechumenov. Liturgia veľkonočnej vigílie sa začína zapáľovaním a požehnaním veľkonočného ohňa a svätením veľkonočnej sviečky – paškálu. Táto sviečka je stredobodom veľkonočnej slávnosti. Po slovách „Kristus, svetlo sveta - Bohu vďaka“ sú od nej zapálené ďalšie sviečky, ktoré si priniesli veriaci. Kríž vyrytý do sviečky je znakom smrti, päť otvorov so vsadenými zrnkami tymiánu symbolizuje Kristove rany a písmená alfa a omega s letopočtom bežného roku hovoria, že Kristus je Pán času i večnosti, počiatok i koniec všetkého. Procesia s paškádom pripomína slová samotného Krista: „Ja som svetlo sveta. Kto mňa nasleduje, nebude chodiť v tmách, ale bude mať svetlo života“ (Jn 8, 12).

Potom nasleduje veľkonočný chválospev, v ktorom sa ospevuje dnešná slávnostná noc, vznešený spôsob nášho vykúpenia a nakoniec prosíme nebeského Otca, aby nám v našom živote svietil svetlom, ktorým je Kristus. Veľkonočná vigília obsahuje aj ďalšie prvky – bohoslužbu slova, 3 a 7 čítaní zo Starého zákona, liturgiu krstu (ak niet krstencov, tak sa iba posväť krstná voda a obnovia krstné sfuby), ďalej obrad vzkriesenia a Eucharistickú liturgiu (slávnostnú svätú omšu, kde po 40-dňovej prestávke opäť zaznie víťazný spev Aleluja!).

Po Veľkej noci nasleduje osemdňová oktáva Kristovho zmŕtvychvstania, ktorá pozostáva z týždňa bezprostredne po Veľkej noci a končí sa Nedeľou Božieho milosrdenstva. V minulosti sa nazývala Biela nedeľa, keďže v roku 389 cisár Theodosius Veľký (379-385) vyhlásil celotýždenné svätenie veľkonočných sviatkov, aby novopokrstenci, ktorí počas tejto oktávy nosili svoje biele krstné rúcho, mohli dostávať ďalšie poučenie z kresťanskej náuky. A práve biele krstné rúcho sa slávnostne odkladalo v posledný deň veľkonočnej oktávy, ktorá potom dostala názov Dominica in albis deponendis (Nedeľa odkladania bieleho rúcha, t. j. Biela nedeľa). V Ríme sa odkladanie bieleho rúcha slávnostne vykonávalo v Lateránskej bazilike. Týždeň trvajúc svätenie Veľkej noci sa postupne skracovalo na tri, neskoršie na dva dni a od roku 1951 už ani Veľkonočný pondelok nie je prikázaným sviatkom.

Veľkonočná nedeľa (v tomto roku 5. apríla)

V tento deň si rímskokatolíci pripomínajú ukrižovanie, smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista. Zmŕtvychvstanie – najväčší Kristov zázrak a základná pravda kresťanskej viery. Je to víťazné zavŕšenie Kristovho vykupiteľského diela. Jeho duša sa opäť spojila s osláveným telom, na ktorom síce ostali rany ukrižovania, ale ináč nepodliehalo obmedzeniam času a priestoru.

Veľkonočný pondelok (v tomto roku 6. apríla)

Veľkonočný pondelok sa zvykne nazývať aj „Pondelkom Baránka“ na pamiatku toho, čo sa udialo prvého dňa po sobote. Vtedy totiž anjel dodával odvahu ženám, ktoré na úsvite priblíhli k hrobu a boli vydesené a znepokojené, keď ho našli prázdny. „Nefakajte sa!“ povedal im. „Vstal z mŕtvych. Niet ho tu.“ (Mk 16, 6). A dodal: „Ale choďte a povedzte (to) jeho učeníkom“ (porov. tamtiež). Posledný sviatočný deň Veľkej noci je známy aj šibačkou a oblievaním dievčat vodou.

Veľkonočné obdobie – obdobie veľkonočnej slávnosti – trvá 50 dní. Začína sa na Bielu sobotu večer a končí sa večer na sviatok Zoslania Ducha Svätého (Turíce). Toto obdobie sa slávi v radosi a plesaní ako jeden sviatočný deň, ba ako jedna „veľká nedeľa“. Predovšetkým v týchto dňoch sa spieva radostné Aleluja.

